

SÁGI JÁNOS. _____

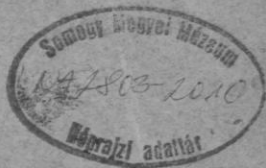
9259 h.

917

lapleltári nr. 1688m

NÉPRAJZI KINCSEINK _____
_____ GYÜJTÉSE.

== KIADJA: A „BALATON MÚZEUM-EGYESÜLET.” ==

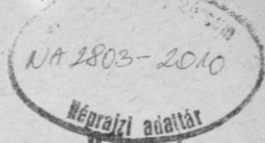
_____ 1905.

MÉREI IGNÁC NYOMDÁJA.
KESZTHELY. _____

917.

1688

NÉPRAJZI KINCSEINK GYŰJTÉSE

IRTA:

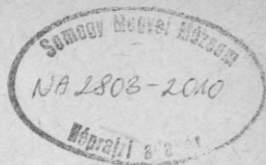
SÁGI JÁNOS

A BALATONI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK ÖRE.

— TISZTELETPÉLDÁNY —

KIADJA: AZ ÁLLAMI FELÜGYELET ALATT ÁLLÓ
BALATONI MÚZEUM-EGYESÜLET KESZTBELENY.

KESZTBELEY,
MÉREI IGNÁCZ KÖNYVNYOMDÁJA 1904.

*Ezt a füzetet azzal a tiszteletteljes kéressel
küldjük meg Mélyen Tisztelt Uraságodnak: kegyes-
kedjék nagyrabecsült figyelmébe méltatni, s helyi-
ségében az alkalmas tárgyakat muzeumunk számára
összegyűjteni. A méltányos költségeket megtérítjük,
Különösen a megjelölt részekben irtakra vagyunk
bátrak szíves érdeklődését fölhívni.*

*Közművelődési egyesületünket szíves párt-
fogásába ajánljuk, s maradunk mélyen tisztelt Ura-
ságodnak*

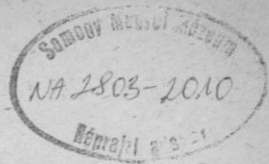
Keszthely, 1904. november 15-én,

*a Balatoni Múzeum Egyesület nevében
kiváló tisztelői*

Dr. Csák Árpád
titkár.

Dr. Lovassy Sándor
elnök.

Sági János
a néprajzi osztály öre.

A néprajzi muzeumokat a kulturnemzetek legkiválóbb kincseik közé sorozzák. Azokban tükröződik vissza a népek nemzeti életének sajátossága. Az összehordott tárgyak megvilágító sugarakat lövelnek a nemzetek messze múltjára, a társadalmi élet alakulására, a nép életfeltételeinek menetére és fejlődésére.

A néprajzi tudomány újabb keletü. Nálunk Magyarországon a nagy általánosság nem sokat törődik vele. Herman Ottón s a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának buzgó tisztviselőin kívül lelkes ügyszeretettel áthatott hivatottsággal, más alig kultiválja a néprajzi tudományt. A nagy közönséget, sőt még a falvaknak, a néprajzi sajtóságok eme fészkeinek tanítóit, papjait, gazdatiszti osztályát teljesen hideghagyja a néprajzi tudomány fejlődésének ügye. Szinte nem is esoda. Az etnográfia népszerűsítéséről gondoskodás alig történt. Sem a fővárosi, sem a vidéki sajtó beható módon rá nem tereli a figyelmet az éppen nálunk roppantul fontos néprajzi ismeretekre. Nálunk a politika foglal el minden utolsó ujságsort. A fővárosi muzeumok népszerű előadásait 20—30 sorban

emlitik meg, míg ha valamelyik honatya kurjant egyet-kettőt a parlament czifra tetőzete alatt, hasábokban tárgyalják ezt az egetverő eseményt.

Mi is az a néprajz, és miért fontos annak a művelése?

A néprajz a nép szellemének megnyilatkozását kutatja, a népelet rengeteg alaki- és tárgyi jelenségeivel foglalkozik, buvárkodik, hogy az összehasonlitásokkal, az okok és okozati összefüggések kimutatásával az egész emberiség multjára, a népeknek, habár különböző időben történt és egymástól független, de bizonyos közös törvényeken alapuló haladására, vagy akár elmaradottságára világot vessen. Szóval megismertesse az emberrel azt, aki őt mindig legjobban érdekelte: *magát az embert*.

A néptan, mint összefoglaló tudomány, felöleli az antropológiát, a somatológiát, az anatómiát, a filológiát, a nép lelki világát kutató pszichológiát, a szociológiát és az ősrégészetet. Ezeknek édes testvére a néprajzi tudomány. Valamennyi együttvéve az emberi testtel összefüggő- és a kulturális jelenségeket tanulmányozza.

Bennünket a szónak szorosabb értelmében értett néprajz érdekel különösebben.

Össze kellene gyűjtenünk minden faluban a nép lakására, ruházatára, táplálkozására, a vadászatra, halászára, a földművelésre, a kis-

iparra, a népszokásokra, a születési, házassági, temetési szokásokra, ünnepekre, babonákra, népies művészetre stb. stb. vonatkozó adatokat, leírásokat, tárgyakat, képeket.

A magyar néprajznak nagy föladata pl. az, hogy megállapítsa, milyen volt a magyarság ősi háza, milyen hajlékban lakott az őshazában, és milyenben élte napjait ezer esztendőn keresztül. Németországban a házak tanulmányozása valószínűs tudományá fejlődött, a mit „Hausforschung“, házbúvárlat név alatt ismerünk.

A németek sok kötetre terjedő munkában lerajzolták, leírták Németország majd minden falujának házait, megállapították az érdekesebbnél érdekesebb germán-ház típusokat.

Ki törődik nálunk a régi házakkal? Ki írja le, ki fényképezi, ki ismerteti a falvak régi házait? Senki! Évről-évre rohamosan pusztulnak a korábbi évszázadok házai, évről-évre közbős lélekkel szakgatják el azokat a kapcsolásokat, amelyek a kutatót visszavezethetnék a messze multakba. Alig van a mi uri társadalmunkban valaki, aki figyelmet fordítana az ősiségekre, melyek írott följegyzések hiányában egyedül alkalmasak arra, hogy letűnt évszázadok, talán évezredekre fényt lövelhessenek.

Néhány magyar tudós az országnak nagyjában való bejárása után elméleteket állított föl, amelyek egyre magyarázzák, hogy milyen is a magyarság ősi háza. Az elméletek azonban egy-

mástól eltérnek. Egyik halomba dönti a másikat. Ez természetes is, mert ötletszerűségen, egyéni impressziókon alapulnak.

Az lenne tehát a feladata az értelmiségnek, hogy a falvak és városok tipikus ősi házait leírja, lerajzolja, lefényképezze, kicsiben megkészítesse.

Parasztházaink rendszeres ismertetése sokat beszélhetne eleink életmódjáról. Kutassunk a házak típusa után, azaz állapítsuk meg falvakként azt a házat, amely a többinek jellegzetességeit viseli. Egy-egy régi parasztházról sokat olvashatunk. Figyeljük meg hol vannak tornáczos, nyeregtetős, kontyos, (négy, lejtős tetőoldal), üstökös, oromfalas házak. Hány ablaka van a lakásnak. A legtöbb zalamegyei régi házon pl. egy szoba, konyha, és kamara van. E helyiségekből külön ajtók nyílnak a tornácba. A tűzfalon a szobába egy ablak világít, amely nem a középen, hanem kissé oldalt van. Miért? Azért, hogy a sarokban álló asztalra világíthasson. Tanulmányozzuk a ház szerkezetét. Sok helyen tapasztaljuk, hogy a házak falait melegeget tartó hatalmas keményfa-padlók-ból tákolták össze. Miért? Mert abban az időben rengeteg erdőségek borították a falu környékét. Máshol a házakat „fecskerakás“-sal, „mórfal“-ból, vertföldből építik. Vannak azután „sövényfalak“, melyeket vesszőből fontak, s azután besározták. Irjuk föl, hogy a községben az épü-

letek egyes részeit miként nevezik? A falu értelmisége óriási szókincset adhatna át ekként a nyelvészeknek, akik az összehasonlító nyelvészettel talán megtalálják a kapcsolatot a mi házaink és a rokonnépek, az őshaza lakóinak házai között. Nekem feltűnt a nagykanizsai régi zsuppos házak bámulatos egyöntetősége. Egyforma üstökös tető van valamennyin, az ablakok elhelyezése, a falak keményfa-anyaga, a lakószoba, a konyha, a kamara beosztása sok-sok házon ugyanaz. Ki gondolt pl. Nagykanizsán a sok műkedvelő fényképész, különösen a hivatalos közegek között arra, hogy azokat az érdekes házakat lefényképezzék, megmentésük az utókor számára. Az a néhány ház teljesen világot vet a régi Nagykanizsa képére, életére. Így vetnének fényt az egész ország régi képére, életére, kulturájára a többi helyiségek házainak megmentett képei. Azok az ősi házak rohamosan pusztulnak. Helyettük az ugynevezett vasutmenti építkezés veszi át birodalmát, amely feledést borít a magyar nép lakás-viszonyaira, a magyarság házára, ha csak nem akadnak a megyében lelkes férfiak, akik a magyar kultúra szeretetétől áthatottan iparkodnak összegyűjteni az ország néprajzi kincseit.

Ha megakarjuk menteni Magyarországon ősi házainak típusait, akkor le kell rajzolnunk a régi házak alapjait. Meglepő, érdekes tanulmányt szerezhetünk ekként az oromfal-tornáczos,

a körültornáczos, a két és több helyiségből álló házakról. Ne beszéljenek addig a tudósok magyar háztípusáról, míg össze nem hordjuk az egész Magyarország házaira vonatkozó fényképeket, alaprajzokat, leírásokat stb. stb.

Mentsük meg a falusi házaknak sokszor pompás díszítéseit. A tornácz faragott faoszlopainak, a díszített kapuknak rajzait, az oromfalon levő rajzolt, színezett tulipánok és változatos virágmotívumok másolatait. Ha magyar építkezési stílt akarunk teremteni és fejleszteni, elkerülhetlenül szükségünk van e rajzokra, melyek kétségbevonhatlanul a nép lelkéből fakadtak, tehát eredetiek és jellegzetesen magyarok.

Mentsük meg a tárgyi néprajz számára a nép lakás-berendezésének, bizonyos ősi, muló jellegű viselő tárgyait. A magyar paraszt lakásán is keresztül szánt a kulturának a néprajz változatos mezőit fölturó, elszíntelenítő vasa. A néprajzi muzeumokban még — fáradtsággal ugyan — visszaállíthatjuk a népies butorzatú szobákat. Itt-ott még ráakadhatunk egy-egy tornyos, szépen faragott ágyra, a régi magyar mestereinek remekére: a híres tulipános ládára, és a fogasos tálásra. Siessünk azonban a gyűjtéssel, mert a rohamosan városiasodó nép sutba dobja a magyaros világ szép emlékeit. A tulipános ládát kiszorítja az erezett (fladerozott) vásári butor. A tálást, a szoba díszét a padláson eszi a szu, míg össze nem vágják. A falu embere parasz-

tosnak tartja a régi népiest, és rohan a szintelen, egyhangu e'polgárosodott városias portéka után.

A régi fogasokon, virágos korsók lógtak, a tálásokban kedvesen díszített edények pompáztak, melyek a magyar remekes fazekas-mester keze ügyességéről mondanak hirt. A cserépfazekat mindinkább nélkülözhetővé teszi az olcsó vas- és bádoffazék. Azokban a városokban, ahol még ezelőtt 40 évvel 50-60 fazekas élt megelégedetten, most 4-5 küzd a léttel. Nincs is kedvök az edények tulipánozásával vesződni. Az edényt mázzal befecskenedik, durva vonalakat huzogatnak rajta. Ha a vásárokon a fazekasok során végig megyünk, nem látunk az edényeken semmi művésziest, semmi magyaros vonást. Ezért fontos, hogy a néphajlékeit kutassuk át. Itt-ott találunk még tányérokat, tálakat, korsókat, melyekről leárad a régi fazekas-ipar tetszetős művészete. Azok a művészek, akik a világnak be akarják mutatni a magyar díszítő művészet eredetiségét, nem nélkülözhetik azokat a hányódó edényeket.

Sok díszítő-kincs van a régi cserépkályhák szemein is. Ezeken is gyakran látjuk a magyar ember kedvelt virágát: a tulipánt, amint a szárán madárcák álldogálnak, meg a kifogyhatlan, eredeti egyéb díszeket. A budapesti Iparművészeti Múzeum kályhaszem-gyűjteménye igazolja, hogy mennyi érdekes anyagot válo-

gathatunk ki az összedőlt régi kályhák romjai közül. A parasztszobák eserépkályháit is lassan-lassan kiszorítja a vasipar. A földműves ember is vaskályhát állít be, melynek ára oly csekély, hogy azzal a fazekas már most alig versenyez. Szemünk előtt pusztul a régi hatalmas magyar kályhaipar; termékeinek megmentése szintén néprajzi feladat.

Ha már a magyar földműves hajlékában vagyunk, nézzünk behatóbban körül, s kutassunk a muzeumokba való elhelyezésre alkalmas, sőt egyenesen oda tartozó tárgyak után. Találunk még szép czinedényeket, melyek egész korszakot jelentenek. Ezeken az edényeken is sokszor találunk lebilincselő ornamentikát. A szép czintányérok, czintálakat a bádigosok beolvaszák, és ekként megsemmisítik a régebbi kulturának eme ritka, megbecsülésre méltó hírmondóit.

A ládafia, az asztalfiók, a mestergerenda föle sok érdekes régi dolgot rejteget. Ne reszteljük itt se a kutatást. A vendégszerető, derék magyar földműves szívesen megengedi.

Gyakran akad a kezünk ügyébe a régi világból egy-egy tüzköütő-aczél, csakhamar előkeresik hozzá a tüzkövet. A két élettelen lom láttára egész világ elevenedik meg előttünk, amelyben öreg apáink ilyen primitív módon jutottak tüzhöz. Természetesen a világító-eszközök is primitivebbek voltak akkor. Ha kér-

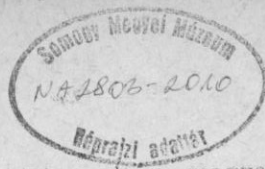
dezősködünk: talán előkerül még egy-egy *fokla*. A házigazda öregatyja megmagyarázza, hogy az ő gyermekkorában nem volt ám még petroleum-lámpa meg villamvilágítás. Gyantás fenyőfa darabkákat tettek az állványszerű, vasból készült fokla csiptetőjébe. A forgács-világításnál font a régi falu népe. Egyik-másik öreganyóka azt is elmeséli, hogy az ő leány-korában a vidéken nagy juhtenyésztés volt. Minden gazda tartott juhokat. Minden házban volt faggyu. Nem is vették ám boltban agyertyákat, mint most. A házi asszony mártotta. Kérdezzük meg, vajjon hol van a gyertyamártó-fazék? Ott lesz valahol a padlás zugában; lehozzátjuk, leporozzuk s azt látjuk, hogy ez is a régi fazekas ipar remeke, melyen újabb diszeket fedeztünk föl. Érdeklődésünk fölkel a régi világító eszközök iránt. Összegyűjtünk soha nem látott alaku mécseket, melyben rongydarabokat égettek. Meglátjuk még az egyéb primitív világító eszközök egész sorozatát. A vasas ládából sok helyen előturkálhatjuk még a *koppantó-t* is, melylyel nagyanyáink a magok öntötte gyertya elszomorodott belének fényét élesztették. Mikor azután a faluban lomokként hevert tárgyakat a néprajzi muzeumban elrendezzük, az emberiség fokozatos haladását olvashatjuk le róluk. Ezek a tárgyak elvezetnek bennünket szinte addig, a hol az ember a villám ütötte fánál szerzett tüzet. Ime, így beszélnek hozzánk néprajzi kincseink!

Ha alaposan kutatunk, találunk még szé-
gény zsellérházat, a melynek ablaküvegét kife-
szített állati hólyag helyettesíti. Az ajtó fordul
a sarkán, kilincs is van rajt, bezárhatjuk, noha
az egész ajtón nincs egy darab vas. Fából a
kilincse, madzag a huzója! A kamarában a ka-
bak növény megszáritott termése éppen azt a
czelt szolgálja, mint az üveglopó (héber). A
zsellérnek nem kerül üvegedényre. Lám, a pap-
rikatartóját, az ivóedényét, a meritókanalát az
említett növény „kobak“-jából készíti. A sarok-
ban látjuk a „klumpá“-t, a faecipőt. Ime egész
sereg ősiség. A villamosság korszakában egy
ház, ahol ezer meg ezer esztendő előtti kultúra
bujdosik. Mentsük meg a tárgyait, hogy a nép-
rajzi muzeumban a régi emberek életmódjára
világot vethessenek.

Kutassunk csak tovább a faluban. Egyik-
másik házban meglátjuk még a magyar ház ősi
butorát: a keményfából készített hátszékét.
Magyaros faragásai között évszámot látunk,
mely azt beszéli: hogy a gazda apái 100–150
évvel ezelőtt használták már a széket, mely még
napjainkban is szép és tartós. A ház mostani tu-
lajdonosa azonban bécsi olcsó szalmás széket
vesz, a mely 1–2 év alatt elpusztul.

Igaz, hogy régente több volt az erdő, a
honnan került házoldalának, székeknek való
keményfa bőven.

A szebb diszítésű régi hátszékeket ment-

sük meg, fontos darabjai azok a magyar ház
czélszerű és tetszetős butorzatának.

Menjünk be a füstös konyhákba. Sok szá-
zad előtti idők kezdetleges kulturája árad fe-
lénk, mikor még nem volt olyan sok a téglá,
hogy kéményre is jutott volna.

Nézzük csak meg, — mi, a kényelmes vá-
rosi viszonyokhoz szokott emberek, — hogy a
magyar paraszt-asszony, milyen hihetetlenül egy-
szerű berendezés között süttött és főzött évszá-
zadokon át. Most még megláthatjuk, míg a
vármegyék építési szabályrendeletei modern
állapotokat nem teremtenek.

Néhány másodperczig sem bírjuk ki a füst-
tel telített konyhában való tartózkodást, s lám
a nép asszonya órákig főz ebben a kezdetleges
helyiségben.

Rajzoljuk le, avagy agyag-lemezekből ké-
szíttessük meg kisebb alakban a magyarság
konyhájának belsejét. Ott van a szabadtüzhely,
ahonnan fojtó füst árad szét a kicsiny
konyhába. A közepén áll a kenyérsütőkemence,
némely helyen e mellett a kisebbik, a kalács-
sütő. Gyűjtsük össze a magyar konyha eszközeit.
A vaskutyát, melyre az égő fahasábokat fektetik,
a vaslábot, melyre a fazekat helyezik, a kürtös
tésztát sütő dorongot, melyre a tésztát rátekerik
s úgy sütik a nyitott tűzön, stb. stb. Az a
finnyás városi asszony, a kinek konyhájának
falától mozaikok verik vissza a villanyfényt,

a kinek vezeték szállítja föl a vizet, s a lé drága szakácskönyvből készített a sokféle ételt, bizonyára csudálkozik a néprajzi muzeumban, ha meglátja az ő konyhájának régi elődjét.

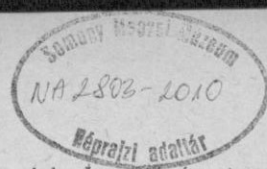
Rajzoljuk le, készítsük meg kisebb alakban a füstös konyha fejlődöttebb alakját: a nyitott kéményes konyhát, a melyben szintén szabad tüzhelyen föl az étel, de a füst a tüzhely fölött lévő nyitott kéményen távozik.

Ha e két konyha elé tesszük az olyan hajlék képét, melyben még most is a szoba közepén, a földön tüzelnek, akkor látjuk a konyhának fejlődését, és műveltségünk fokozatos haladását.

Ime, a magyar ház, a konyha, az edények a világító-eszközök, primitív sorozata.

Vajjon mi a sorozatok tanúsága? Herman Ottó, a magyar néprajz atyamestere mondja: nem egyéb, mint az, hogy nemcsak a meszsze távol, hanem közvetlen környezetünk is megoktatja azt, a ki szeretettel szemléli; sőt betekintést enged neki rég leáldozott korszakok emberi életébe, — — — saját magának történetébe, ezen a réven az igazi önismeret megszerzésére, a melynek becse előtt a legbölcsebb elme is leborul!

A tárgyi néprajz föladata, hogy össze gyűjtse a nép lakás- és konyhaberendezéseinek tárgyait, földmívelési- halászati, vadászati eszközeit stb. stb.

A tárgyi néprajz a jelenkor régészete. Mi nem mindig tudjuk, hogy a sok tárgy közül, melyeknek gyűjtésével tesszük a legjobb szolgálatot. Ezt majd az utánunk jövő gyűjtő- és összehasonlító néprajzi tudósok állapítják meg. Ki gondolt pl. Árpád idejében arra, hogy egy-egy mezőgazdasági eszköz, vagy a művelődés más tárgyainak eltevésével az utókor számára tárgyi bizonyítékokat hagyjon? Abból a korból, sőt a jóval későbbiekből sem maradt ránk más, mint sarkantyú meg kard.

Azért is állítják az örült „följegyzések“-en lovagoló naiv történet-írók, hogy az ős-magyarok nyers hussal táplálkoztak, mint holmi vadállatok. Ha Árpád népének csak egy kapáját, egy konyhaeszközét és egyéb kultur-tárgyát mutathatnák föl, mennyivel más színben látná a világ a honfoglaló magyarok műveltségét!

Ezért írja egyik jeles néprajzi tudósunk, „hogy ha még soká késünk népéletünk tárgyainak megszerzésével, a második millenium nem tud sokkal többet a mai Magyarország néprajzáról, mint a mennyit tudunk a honfoglalás kori Magyarország ethnografiájáról.“

Nem találunk az országban 300 éves parasztházat, nem találunk rajzokat és följegyzéseket, melyek igazolnák, miként lakott a magyarság. E téren olyan hallatlan volt az érzéketlenség, hogy pl. a fenéki római telep óriás, épületének földfeletti részét teljesen elhordták

a nélkül, hogy valakinek eszébe jutott volna a telep lerajzolása, a föliratos kövek és a más, bizonyára érdekesebbnél-érdekesebb régiségek megmentése.

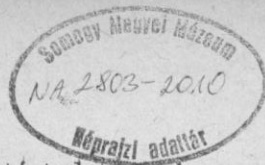
Faluhelyen most sem különbek az állapotok. A honfoglalási sirokat barbáran szétdulják, a földben talált edényeket összetörik, 4000 éves drága bronzeszközöket a falu kovácsa olvaszt be. A mammoth és más lények csontvázeit apró darabokban együtt fejtik a földdel, a kővel, a legszebb néprajzi emlékeinket az ócska vasas veszi meg pántlikáért, és viszi a régi vasashoz, a ki azokat beolvasztás végett a kohóba küldi.

A multban mulasztásaink-, a jövőre nézve kötelességeink vannak.

Gyűjtsük össze a muzeumoknak talán leg-érdekesebb, legtanulságosabb látnivalóit: a néprajzi tárgyakat.

A gyűjtésben a legnagyobb eredményt a falvak tanítóit, lelkészeit, jegyzőit, gazdatisztjeit, szóval intelligens elemeit érhetik el.

Ha ők akár a vidéki muzeumuk, akár a Magyar Nemzeti Muzeum számára gyűjtene, sohasem unatkoznak még a falvak egyhangu életében sem. A természetrajz és néprajz hívének lelkét, érdeklődését lépésről-lépésre fogva tartja minden kis virágszál, a legkisebb arany-szárnyu rovar, a nép háza, berendezése, telke, utcája, szerzője, minden, de minden a mit előtte lát.

Milyen megnyugtató tudat az, hogy nem mult el egy óránk anélkül, hogy a magyar közművelődés javára valamit meg nem mentettünk, meg nem figyeltünk vagy föl nem jegeztünk volna.

A néprajzi gyűjtés szabálya, hogy a nép házából és háza tájáról hozzunk el minden népies izü tárgyat, a melyből eddig nagyobb mennyiségben nem gyűjtöttünk. Gyűjthetjük mindazokat a tárgyakat, a melyeket a nép maga készít, a faluban csináltat, vagy a kereskedésben vesz. Célunk előtt az lebegjen, hogy be- mutassuk, miként élt az ország, különösen a magyarság zöme: a nép eddig, és miként él most.

Mi való a néprajzi muzeumba? Ezt esetről-esetre szinte ki kell találni. Minden bizonyíték oda való, a mi a nép anyagi- és szellemi fejlődésére fényt derít.

A néprajzi muzeum a nép lelkét szólatatja meg.

Nem kell tehát kuriózumot keresni.

Ne a városiasságot, a polgárszerűséget hanem az ősiséget, a maradiságot tanulmányozzuk. Az általános művelődés rohamosan városiasit is elvezet az ősi típusból.

Az ügyesen rendezett néprajzi muzeumban sok a változatos eredetiség, a tanulság. Az etnografiai muzeum a többi muzeum között a legvonzóbb, a legszebb, a legérdekesebb és legnépszerűbb.

Minden néprajzi gyűjtőnek más és más tárgyak iránt van bizonyos előszeretete. Ez az előszeretet nemcsak egyes férfiak gyűjtésében, hanem a nemzetek muzeumaiban is kidomborodik.

Ne legyen a faluban egyetlen egy ház sem, melyet az odavaló uriosztály tagjai alaposan át nem kutatnak. Ha vidéki faluban gyűjtünk, leghálásabbnak bizonyulnak a jómódu gazdák házai. A szegény-ember a nem használt fát elégeti, a vasat eladja, átalakíttatja. A jómódu ember megőrizheti ezeket kegyelettel.

Főszabály, hogy a gyűjtéshez ne huzzunk fehér keztyűt, és szalonkabátot, mert a néprajz embere legtöbb esetben a lomok között kutat. Meg kell vizsgálnia a padlást, a kamrát, az udvar zugait, a vasasláda tartalmát, a pásztor tarisznyáját, a ládafiát, az asztalfiókot; a mesterge-renda fölét, a füstös konyhát. Az ócskakereskedő vashalmazát szét kell hányatnia. Be kell nézni a fazekas-, a szücs-, a tímár-, a szürszabó műhelyébe. Meg kell menteni mindent, a mit a helyeken népiesnek, kezdetlegesnek, tanulságosnak, érdekesnek látunk.

A népies butorzatok, népies szobadiszek azonnal szombatúnnek. A tűzköütő-aczél, a fokosok, a régi magyar világ e szép emlékei valahol a sarokban hevernek. Figyeljük meg a népies hangszerek: a cziterák, furulyák, dudák sorozatát. Gyűjtsük össze a gyermek életéhez tartozó tárgyakat. A magyar nép sok elméssége nyilvánul

meg a gyermekeket járni tanuló különféle alkalmatosságokon. A néprajzi muzeumoknak kedves tárgyai a gyermekjátékok. Ezeket különösen a tanítók gyűjthetik nagy sikerrel. Nem a bolti gyermekjátékokat értjük, hanem azokat, amelyeket a nép maga készít. Pl. a nyilpuskát, bungó-fákat, a labda-játék eszközeit, parittyákat, vizi-puskát, kőczpuskát, melyeknek látásakor gyermekkorunk verőfényes napjai elevenednek meg előttünk. Talán nem is látszik komoly dolognak, hogy a muzeumba gyermekjátékokat küldjünk. Az összehasonlító néprajz azonban kimutatja, hogy az a fazsindely, melyet a magyar fiú zsinigre köt, s bungat vele, meg van a vadtörzseknél is, mint a szertartásoknál sámánkodó eszköz. A bungófának hangját a primitív emberek szellemnek hiszik. A mi gyermekeink bungófája, nyilpuskája, parittyája nem más, mint 4—5000 éves kulturának fenmaradt, gyermekjátékká szelidült szertartási eszköze és gyilkoló szerszáma. A többi gyermekjáték csak nekünk látszik közönségesnek. Más vidékbeli ember érdeklődéssel nézegeti azokat, mert vidékenkint különböznek, hisz a nagyok használati eszközeit tükrözik vissza, sokszor elemes formákban. Aki ért hozzá, még a gyermekjátékokon is látja a nép lelkének megnyilatkozását.

Nézzük csak a regősök dudáját. Ezek a regős-fiúk karácsony táján járnak házról-házra,

jót kívánnak, énekelnek. Ezt a szokást lassan-lassan feledik. Az egyik fiu a fazék száját állati hólyaggal köti be, ebbe nádszálat erősít, melyet megnedvesített ujjával huzogat. A duda sajátos hangot ad, énekelnek mellette ősi zamatu énekeket. Ime a gyermekjáték, mely valaha a primitív műveltségű időben a nagyok kezében elterjedt hangszer lehetett. Kutassunk csak az ilyen tárgyak után, sok modern tárgyunknak megtaláljuk az őspéldányát, melyet a fejlődés sorrendjében föllállithatunk arra az utra, amely a mai műveltséghez elvezetett.

A parasztházakban sok régi könyvet gyűjthetünk össze, melyek eddig ismeretlenek voltak. A hajdan időiből érdekes kéziratokat találunk, melyek telve vannak nyelvkincscsel. Ki tudja, nem fedezünk-e valahol föl egy-egy kodexet, melylyel az irodalom-történetnek megbecsülhetlen szolgálatot teszünk, nem találunk-e szorgos kutatás mellett egy második Halotti Beszédet, mely a régi magyar beszédre nagyobb fényt derít?

Minden faluban találunk régi hegykönyveket, pompás nemesi leveleket, bibliákat, stb. stb., melyeket kellő gondozás híján előbb-utóbb megőrül az idő vasfoga, s kárba vesznek velök értékes emlékeink.

Ha a szobát átvizsgáltuk, vegyük szemügyre a kamarát. Gyűjtsük össze azokat a mezőgazdasági eszközöket, melyeket népünk a

SOMLYI
 NA 2803-2010
 Réprajzi archívum

multban használt, és most használ. A bujtó-kapa, a saraboló kapa, az ásó közönségesnek tünik föl nekünk. A más vidéknek, más forma eszközeihez szokott gazdáját azonban ezek a néprajzi muzeumban jobban érdeklik, mint a legbecsesebb régiségek. A szőlőtermelő vidék eszközei, pl. a havasok gazdája előtt ismeretlenek. Azok tanulságot nyújtanak neki.

A mezőgazdasági eszközök sorozatán is látjuk a művelődés haladását.

Itt-ott találunk még ekét, melynek minden része fa. Nincs rajt egy darab vas sem, a földetűró ekevason kívül. A vas még abban az időben drága volt! Ha a faekét, a tiszta vas-szerkezetű Sack-eke mellé teszem, látom, hogy 40—50 év alatt mekkorát haladt a világ. Így beszél hozzám a padlás szegletében beporosodott, éppen összevágás előtt álló faeke!

A lomok között megtaláljuk a szőlőmetsző kést. Ezzel dolgozott ezeltűtt 20 évvel mindenki. Ma már rugós metsző ollók vannak. E két tárgy is a haladásról beszél. Ha *most* nem mentjük meg a hányodó metszőkéseket, hogyan tudják 200 év után, vajjon a metszőollónak mi volt a primitív elődje?

Még megtaláljuk a karvastagságu láncz-békókat. Ördöngös lakatok vannak rajt. A régi betyárvilágban ezt kellett a lólábára tenni, hogy éjnek idején el ne lopják.

Azt a békót eltörölte a csendőr és a lólevél. Ime, egy tárgy, a mely a közbiztonság terén való haladásunkat juttatja eszünkbe.

A régi dohányvágók más idők életmódját elevenítik fel.

A vaskutyák és a nyárs földézik a hajdani szép szüreteket, mikor a megelégedett magyar ember pinczéje előtt nyárson forgathatták a birkát. Az élet sok gondja dobta sarokba a nyársat.

Mennyit regélnek e rozsdás tárgyak! Gyűjtjük össze a mult idők beszédes bizonyítékait. Itt a tizenkettedik óra. A civilizáció már meg huzta fölöttük a lélek-harangot.

A tárgyi néprajz fõadata, hogy összegyűjtse a nép fonó- és szövõ eszközeit. Ezek is rohamosan pusztulnak. Egész vidékek vannak, ahol a rokka sohasem kerül le többé a padlásról, s a honnan elköltöztek a takácsok, mert a nép nem viszi hozzájuk a magafonta fonalat. Régente minden magyar földműves-asszony font. Az egész családnak szükséges ruhanemût a kendertermelés szolgáltatta. Nem vettek akkor a boltban gyolcsot, meg siffont, megszövelték a fehérmemût a faluban. Virágozott is a takács-ipar. A takács-mesterek voltak a legjobban élõ iparosok, a segédek pedig a legzímesebb legények. Akkor még a hölgyek „fehér nép“-ek voltak, mert magukfonta, szövötte fehér ruhában jártak. A gyáripar pusztítja a

fonás és szövés régi, hasznos háziiparát. Nincs messze az idő, mikor az orsó nem pereg, a szövõszék nem zakatol azokban a falvakban sem, ahol a nép szorgalma mellett most még nem kelendõ a boltifehér portéka. A gyárak átveszik birodalmukat az egész országban. Mentsük meg tehát azokat az eszközöket, amelyekkel a nép ruházatát készítették, s itt-ott még készítik.

Össze kell gyűjtenünk a fonással összefüggõ minden eszközt. Be kell mutatnunk, hogy milyen eszközöket használ a nép akkor, mikor a kender- és lenmagot veti, mikor a kendert törli, tilolja, gyaratja, fonja, áspálja, gombolítja, vetéli. Aki nem foglalkozik vele, el sem hinné, hogy a fonásnak milyen gazdag számléltára van. A tárgyaknál különösen a díszítetteket keressük. A rokkaszék szárát, az áspát, meg a többi eszközt sokszor művésziesen díszítik. Egy-egy tárgyból több változatos példányt állítsunk össze. Van még néhány falu, ahol a parasztasszony szobájában van a szövõszék. A fonalat nem viszi a takácshoz, hanem maga szövõ tartós vászonná. A régi kistakácsok szerszámait, mintakönyveit, szép mintákkal díszített szövéseit is gyűjtsük össze. Nagyon tanulságos dolog az, mikor a néprajzi muzeumban bemutatják, hogy a kendermagból miként lesz a szépen mintázott vászon.

A kenderáztatást szerte-széjjel mindinkább tiltják, az olesó bolti portéka mellett szinte

nem is érdemes kendert termelni. Ezért a fonás házi ipari néhány évtized mulva kipusztul. Mentsük meg tehát most a tárgyait. Ekként tudjuk csak megmutatni, hogy a hatalmas gyárak gépszörnyetegeihez melyik lépcsőkön jutott föl az előrehaladott kultúra.

A fonás eszközei, épp úgy, mint sok más néprajzi tárgy, a padlásokon hever. A néprajzi gyűjtő leghálásabb bányája a padlás. Czélszerű kézi villamlámpást vinnünk, amelylyel a padlás minden zugát megvilájitjuk. Temérdek néprajzi kincs kerülhet ekkéat napfényre.

Gyűjtsük a népies himzéseket. Ezekkel is nagy mértékben bizonyíthatjuk be a magyar nép teremtő erejét és választékos izlését. Azokkal a nőekkel, akik otthonosak abban, hogy a himzéshez alakokat rajzoljanak elő, rajzoltassuk föl kultivált mintáikat. Irjuk le, hogy miként nevezik az egyes alakjaikat. Tapasztaljuk, hogy a magyar nép milyen nagy mester a tárgyak jellemzésében, a rokon fogalmakra vonatkozó szavak kitalálásában, s milyen könnyedén teremti azokat a sajátos kifejezéseket, amelyeket mi analog-kifejezéseknek mondunk.

A himzett alakok nevei közül pl. fölhívjuk ezekre a figyelmet: patkós, lószemű, körtés, taréjos, majoránnás, rozsmaringos, kerekes, bokrésztás, medvetalpos, makkos.

Jegyezzük föl azt, ha pl. a nép a hal *sörényé*-ről, a kályha *vállá*-ról, a láda *fiá*-ról,

a gomb *tögyé*-ről, a hálótű *nyelve*-ről stb. beszél.

Gyűjtsük össze a háziipar tárgyait, a faragott szerszámokat, a szalmából, vesszőből, gyékényből font tárgyakat, amelyeken a népnek szintén sok ügyessége és leleményessége nyilvánul meg.

Érdekes etnografiai tárgyak a népkészítette csapdák: a sokféle borz-, egér-, róka-, ürgefogók, melyek a nép furfangos mesterkedésének tükröi.

A nagyobb tárgyakat, pl. szövőszékeket, szekereket fényképeztessük le, avagy modelljeiket készíttessük meg. Rendkívül fontosak a kisipari emlékek. Gyűjtsük össze ezek tárgyait. A régi mesteremberek czéheket alkottak. Mindenik czéhnek voltak szabályai, artikulusai, melyekben sokszor királyi jóváhagyásokat találunk. Az artikulusok mellett megtaláljuk a czéh följegyzéseit tartalmazó könyveket. Ezek világot vetnek a czéhek patriarchalis életére, a magyar ipar multjára. Ezek a rendkívül fontos irások ott porladnak valahol az elagott iparos lomjai között. Nagyon szép ipari ereklyék a régi czéhkorsók. A legtöbbje a fazekas-ipar remeke; sokszor a czéh történetére vonatkozó följegyzéseket égettek rájuk. Megmentésre méltók a czéhládák, a pecsétnyomók, a zászlók. Valamennyi érdekes kulturtörténelmi emlék. Ha egy-egy idős iparossal találkozunk, tudakoljuk

meg tőle, hogy hol vannak volt ezéhének tárgyai. Csakhamar nyomukra jövünk. A korszóban borsó áll a padláson, a szép ládában pedig lo-mot tartanak a kamarában. Szállítsuk a tárgya-kat méltó helyükre: a néprajzi muzeumba, ahol ezer és ezer ember előtt varázsolják vissza a letűnt idők soha vissza nem térő emlékeit.

A kisipar szerszámainak megmentése is fon-tos néprajzi föladat. A hajdan virágzó gomkötő-ipart egy-kettőre elsöpörte az idők változása. Nem tudjuk kimutatni a gomkötő-ipart, ha csak most össze nem gyűjtjük szerszámain, szép vitézkötéseit, gombjait, zsinórait. Talán még nem késő.

A magyar szürszabó-ipar most haldoklik. Mentsük meg ennek is a szerszámain, amelyekkel azokat a szép diszítéseket csipkézték, lyukasz-tották. A szürszabók, a szücsök híres diszítő-mintáikat könyvekbe is lerajzolták. Kutassunk e könyvek után. Az idősebb iparosokkal rajzol-tassuk le, varassuk, avagy metszessük ki ked-ves mintáikat, különben elenyésznek ezek a hí-res magyar diszítő-motívumok, amelyek olyan pompásan ékítették a czifraszűt, a subát, a gubát, a ködmönt. A legnagyobb valószínűség szerint, sajátunk volt mindenkoron a magyar szürszabó tetszetős ékítménye, hisz ezzel nyu-gaton nem találkozunk. Mit hoztunk keletről, s mit teremtettünk itt, azt majd az összehason-lítás állapítja meg. Ehhez a nagy munkához hordjuk össze az adatokat.

SOMOSY MENEZSI MÚZEUM
NA 2803-2010
Néprajzi arató

Itt újra hangsúlyozom a magyar takács-diszítések összegyűjtésének fontosságát.

A bábosok régi mintáit szerezzük meg. Ezekből azt látjuk, hogy miként változik az ipar terén az izlés. A munkákat ügyes bábos-legények keményfába faragták. A keletlen tész-tát a mintákba, formákba nyomkodták, ame-lyeknek diszítéseit ekként átvitték a báb-ra. Mióta a bábosok kelesztett tészta-val dolgoznak, amelyen a diszítések elsűlnének, azóta a sok ügyességgel, leleményességgel vésett bábos-for-mák a padlásra kerültek. Megmentésük érdemes munka. Sok ékítményt, a régi ruhaviselet után-zatát találjuk rajtok.

A kékfestő-kisipar formáit is össze kell gyűjteni. Ezeket is használaton kívül helyezik a kékfestő-gyárak. A csak nem régiben is vi-rágzó kékfestő-kisipar hanyatlik. Ennek nyomó mintáin is igen sok magyaros ékítményt talál-nak majd azok, akik a magyar diszítő stílus gazdagságának kimutatásával dicsőséget sze-reznek nemzetünk teremtő erejének.

Fényképezzük le a népviseleteket. Mentsük meg a régi népviseleteknek pusztuló darabjait. Népünk viselete is szintelenedik. Alig látunk most már pártát, viganót, prémes mentét, de-rékig lógó pántlikás hajfonást. A szűrt, bekecst, ködmönt, gubát, subát maholnap mindenütt az esernyő szorítja ki. A régi magyar ember birka-bőr-, kecskebőr nadrágját, 12 szél rojtos gatyá-

ját a vásári posztó helyettesíti. A teveszőrrel tulipánosan himzett pruszli helyett a nép trikó-inget hord.

Hol van a fokosos, csákányos, patkó-csön-gős, zsinóros világ? Kutassunk ezeknek tárgyi emlékei után. A rokka helyett a varrógép vonul be a parasztházakba, a magaszötte vászon helyett halesontos kartonruhát hord a nép leánya.

Mikor ezeket a néprajz embere szemléli, elgondolkodik, hogy a régi jövedelmező háziipar pusztulásáért semmi sem kárpotolja népünket, amannak termékei helyett mindent a külföldről kapunk. Nem keletkeznek újabb háziiparok. A nép szegényedésének ez is egyik főoka.

A néprajz hive ismeri meg igazán a népet, ennek viszonyait, az ország közállapotainak hü képét, a bajok forrását, az okok eredetét. Ne legyen értelmes ember, aki nem törekedik hazája javára, ez ismeretek megszerzése után!

Mielőtt elhagynók a népnek átkutatott házát, vizsgáljuk meg, hogy a lakóház és a melléképületek miként helyezkednek el a telken. Vessük papírra a jellegzetesen berendezett telkek és épületeiknek alaprajzait. Külön vannak-e a melléképületek, vagy a lakóházzal egy fedél alatt?

A németeknél pl. egy fedél alatt van az istálló a lakóházzal. Az állatokhoz való közelség teremtette ott azt a sok kedves állatmesét.

A néprajz művelője a melléképületek elhelyezéséről leolvassa a gazdálkodási viszonyokat, amelyek ismét más tanulságra vezetnek.

Fényképezzük, rajzoljuk le a melléképületek típusait is, különösen az őstipushoz legközelebb álló alsófoku alakokat. Hálás néprajzi föladat a régi hegyi hajlékok, pinczék képeinek bemutatása is, amelyeken még több az ősiség, mint a falvak házain.

A műkedvelő fényképész, a rajz kultiválja vessen ügyet a falusi házak kerítéseire. Látja majd, hogy olyan helyeken, ahol az erdők nagysága mellett egykor olcsó volt a fa, hasított keményfából készítették a kerítéseket, melyeknek felső végét vesszőfonás füzte össze. Ezek is gyérülnek az erdők pusztulásával. Helyettük a városban vett léczből készített rácos kerítések lépnek föl. Pusztulnak a sövényfonású, keréken járó kapuk is. Ezek helyét is városias vas- és léczkapuk foglalják el.

Ime, aki nemcsak néz, hanem lát is, még a kerítésekből, a kapukból is leolvassa az illető község haladásának történetét!

Nagyon hálás dolgot művel, aki a falusi harang-lábak, csószkunyhók, a zárlat alá helyezett községek utcza-végein tanyázó örök kunyhóit, és a primitív életviszonyok egyéb tárgyait örökíti meg képeivel és leírásaival.

Nagy szíveséget tesznek a néprajzi múzeumnak azok, akik a falvagnak alaprajzait ké-

szítik meg. A rajzokat a kataszteri- és telek-könyvi térképekről másolhatják le. A néprajz művelője az alaprajzokból olvassa a falu történetét.

A régi népek pl. össze-visszaságban építkeztek. A falu olyan alaprajzából, melyen átbotába menő görbe utcák, zsák-utcák vannak, következtethetjük, hogy a falu hajdan germán letelepülés volt.

Azok a falvak, melyeknek alaprajza szép, egyenes, két soros utcát tüntet föl, újabban keletkeztek, papi- vagy főúri birtokokon letelepülések következtében. A szabályos utcasorban, a telkek egyöntetű alakján, egyenlő nagyságán látjuk az egyidőben történt kiosztást. A keszthelyvidéki falvak szabályos sorai, egyenlő telkei a hajdani Festetics gróf letelepítéseiről beszélnek. Ha az ilyen soros faluhoz ellenkező irányban utcák épültek, a rajzból azonnal látjuk, hogy az az eredeti utca, mely közutba esik, s amelyben a templom van. A többi az új utca.

Mentsük meg a lakott barlangok képeit. Az azok környékén való ásás sokszor megbecsülhetlen régészeti leletekhez is juttat.

A vándor-czigányok mai élete alig van magasabb fokon, mint az egykori barlang-lakóké. Társadalmunkban a czigányok „egy darab Ausztráliát” képeznek. Életük rávilágít elmúlt évezredek alacsony kulturájára. Külföldön a czigányok tanulmányozása valóságos tudomány

nyá, a „ciganológia-“vá fejlődött. Nálunk evvel sem törődnek. Kinek van ahhoz kedve, hogy czigánysátort fényképezzen, czigány varázslótárgyakat gyűjtsön, s általában betekintsen a czigánypolitiká elmaradt világába? Ez pedig érdemes néprajzi föladat. A statisztika igazolja, hogy a kóbor-czigányok száma mindinkább esik. A civilizáció hangosan követeli letelepítésüket, mostani életmódjuk megrendszabályozását. Ha a czigányok beilleszkednek a modern társadalom életmódjának keretébe: megmérhetlen idők ősisége pusztul el örökre. A czigányok életmódjának, lakás- és táplálkozási viszonyainak tanulmányozásával, gondolatviláguk, babonáik, jeleik, eszközeik, habár kevés munkájok termékeinek megismerésével, megvilágítva látjuk azokat az idöket, melyekben bizonyára az egész emberiség a czigányok alacsony kulturájában küzdött a léttel.

A mükedvelő fényképészek szives figyelmét fölhivom az elősorolt dolgok fényképezésére. Ugy a hazai-, mint a külföldi muzeumok szivesen veszik meg a lemezeket. A mükedvelők temérdek lemezt használnak el közönyös képthémákra, míg ha néprajzi tárgyakat választanának ki: nagy szolgálatot tevének a tudománynak. Sok képük igazolná, hogy művelt társadalmunk nagy zömének érzéke van a muzeumi ügyek iránt. Ha a külföldi muzeumokat el tudnók látni az eddig elfecsérelt lemezek he-

lyett a kidolgozott lemezek tudományos értékü képeivel: a művelt külföldnek nemzetünk iránt való tisztelete nagyon fokozódnék.

Felhivom a figyelmet az arcztípusok fényképezésére is. A magyar nép zömének arcát nem tudtuk még eddig fényképekben bemutatni. A falvak jó arczu magyarjait fényképezzük, vagy fényképeztessük le. Egyelőre azokat az embereket válogassuk ki, akiknek magyar származásáról legalább a valószínűség szerint meggyőződünk. Az arcz lefényképezésének csak akkor van tudományos értéke, ha azt *szemben* és *profilban* vettük le. A gép fehér üvegjének közepén hosszában és keresztben vonalat húzunk. A gépet úgy állítjuk be, hogy *szemben* fölvételnél a függélyes vonal a gép felé fordult ember képének orra közepén, a profil fölvételnél pedig a vízszintes vonal a szemgödör alsó és a fülnyílás felső szélén vonuljon keresztül.

Országos- és hetivásárokkor, választásokkor nagyobb vidék közönsége gyűl össze. Ilyénkor a szép magyar férfiakat a városban a hivatásos fotografussal fényképeztessük le. A műkedvelő vigyázzon, hogy a nap a rendes nézést ne befolyásolja, mert különben torz-arczokat mutat a fényképe.

Rendkívül fontos föladat az őseredetü halászat tanulmányozása. A magyarság a legnagyobb valószínűség szerint már az őshazában is halászó nép volt, s ezt a foglalkozását folytatta

MA-2803-2010
Néprajzi adattár

az új hazában, mert különben pusztá hadakozásból meg nem élhetett volna.

Gyűjtsük össze a magyar népies halászat szerszámaint: a rekesztő-, kerítő-, emelő-, tapogató-, húzó hálókat, az öröket, a jeles pótákat, a varsákat, rejtőket, a lyukas, formázott hálóköveket, a szigonyokat, a horgászati eszközöket. Tanulmányozzuk a fogási módokat. Igaz ugyan, hogy Herman Ottó híres könyvében a magyar halászatról kimerítő, kitünő tanulmányt irt, de még mindig találunk nagyon sok le nem irt eszközt és fogási módot, különösen pedig halászati mester-szavakat.

Halászó vidékek értelmiségének hazafias nagy feladata, hogy följegyezzék, vajjon a magyar halász miként nevezi szerszámaint és ezeknek minden legapróbb részét. Herman Ottó 1800 mesterszavat gyűjtött össze két hónapot kitevő idő alatt. 1800 olyan szót, amelyet a nagyközönség eddig nem ismert. Nagy nyelvkinés ez az 1800 szó. Ha a falvak uri közönsége mindenütt hozzálátna a mesterszavak gyűjtéséhez, még több szavat menthetnénk meg, amelyekkel gyarapíthatnók legdrágább kincsünk: nyelvünknek gazdagságát. Jegyezzük föl pl. a *czége szárnyék*-ját, a boeskor *varsá*-ját, *szád*-ját, a *gyalom kátá*-ját, *torokpálhá*-ját, a hajó *fariöké*-jét, a csukavarsa *kijáró vöröcsök*-jét, a meritőháló *hajtovány*-át, a háló *kaçzér*-ját, a *pöndörháló szélfutó iná*-t stb. stb. ezer meg ezer szót,

amelyek előttünk teljesen ujjak, és belőük igazi jó magyaros zamat árad. A halászat érdeklődésünket lépésről-lépésre fogva tartja. Gazdag tanulságokat szerzünk a nyíltszívű, leleményes, bámulatos megfigyelő képességgel megáldott halászok körében. Ha majd nemcsak egy lelkes tudósnak, hanem száz és száz érdeklődő léleknek összegyűjtött anyaga lesz együtt, akkor tudjuk csak igazán megállapítani, hogy a halászat szerszámaiból, szokásaiból, szavaiból mi a mienk és mit birunk más nemzetekkel közösen.

A magyar halász hü az ősiségekhez, azért a közkézen forgó népies eszközökből világosság árad a multakra. Azok elvezethetnek azokba az időkbe, amelyekről nem regélnek írott följegyzések.

Siessünk azonban a nép száján élő mesterszavak és az ősi elemekben bővelkedő szerszámok gyűjtésével, mert a halászat rohamosan veszti a népiességét. A szilaj folyókat megzabolazzák, a kiöntéseket szűk térre szorítják, a vadvizes helyeket lecsapolják, kevesbedik a tipikus halászgazdák, halász-legények száma. Egy-egy vidék ősi halászszerszámjának pusztulásával számos szavunk veszhetik el örökre. Lám, a balatoni halászat képe is hogyan megváltozott. A hatalmas tölgy törzséből vájt bődönhajó ezer éven át szántotta a Balaton hajjait. Rajta esőben, hidegben, egy szál gunyában küzdött a halász. Most már halász-gőzhajón szállítják az

embereket, akiknek kátrányos, csuklás köpönyege nagy változást jelez a magyar halászat történetében.

Ne kerülje el figyelmünket, mikor a cigány a rózsafa kiálló tüskéjét használja horogként. Ime az ősiség, melyből látjuk, hogy az ember miként segíthetett magán akkor, mikor még nem árultak aczélhorgot.

Kutassunk a halászat története után. Gyűjtsük össze a régi halászok följegyzéseit, bérszerződéseit, a czéhes halászok artikulusait.

Ne kerüljék ki a figyelmünket a nádarató eszközök se, a matuka, a gyalázka, a tolókasza stb. stb.

A műkedvelő fényképészek fényképezzenek le minden halászejelenetet. Ezekről nyerhetnek ám még csak érdekes képeket!

A halászélet tanulmányozása után keressük meg a másik ősfoglalkozás embereit: a tisztességtudó, nyíltszívű pásztorokat.

A magyarság kétségenkívül pásztorokodó nép volt a távol multakban. Ezekre az időkre a magyar népies pásztor-életnek ősi vonatkozású tárgyai is világot vethetnek. A pásztoréletnek igen sok sajátága van, a mi a kultúra terjedésével rohamosan pusztul a vele járó sok tanulsággal együtt.

A pásztorok talaját: a nagy terjedelmű legelőket fölszántja az eke, a rengeteg erdőt pedig egyre pusztítja a jövődelemre éhes ember.

Évről-évre szűkebb térre szorítkozik a régi hires magyar pásztorkodás, és elhagyja azokat az eszközöket, szokásokat, melyeket a nyílt, emberhangtalan szabad természet ölen föllépő szükség teremtetett meg vele, korábbi évszázadokat: a kezdetet jellemző színezetben.

Tanulmányozzuk a pásztorság primitív használati tárgyait. Meglepetve látjuk, hogy a boltoktól távol élő, magára hagyott ember, milyen leleményességet fejt ki, a mely mellett nélkülözheti az ipari- és gyári czikkeket. Megfaragja a bográcsot tartó szolgafát, melyhez nem használ széget, drótot, vasat, mégis egész gépezetre jár. Az állat bőrét megcserzi, esontból avagy tüskéből készített tüvel formás bocskort varr belőle. A magacserezte bőrből fonja a szép karikás-ostorát is.

Kutassuk át a szabad természet ölen fölvert pásztorkodásokat. Sok népies tárgyat találunk bennök, melyekben azonnal fölismerjük az ősi elemet.

Nagyon érdekes annak a tanulmányozása, hogy az iskolát soha nem látott ember miként jegyzi föl az őrizetére bízott nyáj, falka, és csordára vonatkozó számadatokat. A pásztor ősi nyilvántartása a *rovás*. Fapálcát farag. Erre röjja föl késével bemetszett vonásokkal, hogy hány birka „jár a keze alá“, hány bárány született, a falu népének hány tehenét őrzi. Tanulmányozzuk azután azt, hogy a pásztor az egyes számokat miféle jellel fejezi ki. Érdekes

pásztor-számokat, pásztor *abc*-t fedezhetünk föl. A pásztorok rovásait gyűjtsük össze azokkal együtt, a melyeken a befizetett adót rótták föl a község érdemes birái, avagy a melyeken az adósságot róttá föl a koresmáros. Keressük a páros, hasított rovásokat, melyeknek egyik felét a kötelezett vitte el, a másik fele pedig a követelőnél maradt. A két félpálcza síkját szélességükben metszették be. Ekként mindegyik egyforma volt. Nem tudták meghamisítani. Szinte többet értek, mint a mostani kettős könyvvitel! Az öreg pásztorokkal faragtassunk olyan rovásokat, a melyeneket alkalmazni szokott. Az etnografus a rovásból magyarázza meg, hogy a régi népek: a zsidók, stb. miért irnak visszafelé? Azért, mert hajdan csak a rovás járta. Már pedig a balkézben tartott pálczának végén kezdett a jobb kéz jegyeket, betűket faragni, róni visszafelé. Mikor azután a papiroson kezdtek írni, addig a visszafelé való rovás már annyira átment az emberiség vérébe, hogy az írást is visszafelé alkalmazta.

Siessünk a pásztorrovások gyűjtésével is. Az általános tankötelezettség eltörli azokat is a pásztor-szokásokkal, viseletekkel, hagyományokkal, mesterszavakkal együtt. A zsidó erdőben láttam pásztort, a ki pantalonban, esernyő alatt őrzött, jó időben pedig — a mi örvendés — krajezáros újságot olvasott.

Változnak az idők, változnak az emberek!

Nagy súlyt helyezünk a híres magyar pászttorművészet alkotásainak összegyűjtésére.

A magyar pásztor az isten szabad ege alatt, a ráérő idejét faragással tölti, a mivel nagy művészetet fejt ki.

Ha pásztorot látunk a városban, a heti piacozon, a vásáron, a legelőn, az erdőszélben, kérdezzük meg, van-e nála faragás? A legtöbbször van, mert ha maga nem farag is, ajándékba kap a jó faragó barátjától, komájától.

A pásztor zsebjeében ott van a „tükrös“, a „tükrőfa“, meg a gyufatartartó, szép tulipán, rózsza, nefelejts, krizanteum, és stilizált levél-diszkekkel. Egyik-másikon valóságos zsványtragédiák vannak. Séta Pistát, avagy Savanyu Józsiát elfogják a csendőrök, a másikon pedig Milfart meg a pajtása lövi főbe a pandurt. Vannak azután vigabb jelenetek is: a betyár mulat a szeretőjével. A rajzok a népies ábrázoló művészet lebilincselő kedves termékei. Sokszor hasonlítanak az újabban feltárt évezredes festmények, vésetek naivan ábrázolt alakjaihoz.

Nézzük meg a pásztor tarisznyájának belsőjét. Azt látjuk, hogy a pásztor késének nyelét kos-szarvból faragta ki, és fölékesítette képzelő erejének szép termékeivel. Megpillantjuk a sőtartóját is. A szarvasmarha szarvából hosszabb karikát fűrészsel le. Ennek fenekét készít, tetőt tesz rá, s az egészet dusan kidiszíti. Megfigyeljük, hogy minden tárgyán más és más diszek

vannak, ritkán ismételt, mert minden virágmotívumát, minden alakját a pillanat képzelete szüli. Számos tárgyára bevési a diszeket, s a mélyedéseket színes spanyol-viaszokkal önti be, a mikor igazolja harmonikus színérzékét.

Nézzük meg a kanász baltáját, a juhász birkafogó kampós-botját, a csordás karikását. Azt látjuk, hogy mindegyiket elhalmozta diszitéseivel. A balta nyelén ékes virágok diszelegnek, a bot kampóján sárkány- és más állatfejek üzik el az egyhanguságot, a karikás nyelébe faragott, alakos mélyedésekben cizinöntés lenyilik, míg az egyéb helyeket a pásztor művészi becsvágya kifaragta, rézzel beverte.

Nézzünk be minden pásztorlakásba. Itt is sok faragást látunk, azokkal a szép, nyugodt diszitésekkel. A konyhában szembeötlik a tulipánozott mángorlófa és a mosósúlyok. A padláról lehozzák a rokkaszék diszített szárát, a föl-ékesített áspát. Ha a szobába megyünk, föltűnik, hogy a tükrös- és képkereteket sem hagyta diszitetlenül a népnek „örökké alkotó, sohasem nyugvó eleven szelleme.“

Az ablakban illatozó virágok mellé a pásztor viráglétrákat faragott, melyek szintén csupa diszek. Egy darab fából lakatokat faragott rájuk nagy türelemmel és biztos kezűgyességgel. Kérjük elő a borotvatartót. Nem tudjuk kinyitani, mert ördöngös zárt faragott rá a pásztor. Egy gombot kell eltolni, azután a fanyelvet oldalt

nyomni, a borotvatartót föl fordítani és meg-
rázni, meg kitudja, hogy még mit csinálni, míg
a borotvatartó fölnyilik. Ilyen gépies záratok
találunk a gyufatartókon és tükrökön is, me-
lyek a pásztor technikájának leleményességét
dicsérik. A sarokban megpillantjuk a pásztor
faragta sétabotot. A legtöbbször virágos mezőben
kigyó tekeredik körül. Meglep bennünket, hogy
a pásztor legtöbb eszközén milyen pompásak
azok a népies keresetlen díszítések, melyek-
ből a stil- és formaérzék finomsága árad le.

A pásztor-faragások valóságos kincses há-
zai a magyar ornamentikának. A magyar dí-
szítő-művészet ezeken keresse a sokat emlege-
tett magyar díszítő stílt, mert ezek a faragások
a magyar nép lelkében fakadtak. A magyar te-
remtő erő eredeti megnyilatkozásai azok, me-
lyeknek mását a természet egyszerű fia nem
látta a mintarajziskolában.

A faragások klasszikus talaja különösen
Somogy és Zala. A földbirtokosok, gazdatisz-
tek tehetnek különösen nagy szolgálatot a pász-
torművészet tárgyainak összegyűjtésével. Ezekkel
az ékes faragásokkal igazoljuk, hogy a magyar
művészi érzékkel megáldott nép, és távol álla-
nak tőle azok a barbárságok, melyeket ellensé-
geink ellenőrizetlenül olyan sokszor ránk
fogtak.

Ha a külföldi ember a néprajzi muzeum-
ban látja a magyar pásztor lelkének szép meg-

nyilatkozását, a leleményes pásztor-késztségeket,
a kincseket érő díszítéseket, bezzeg más véle-
ménye lesz a rablók, zsványok hirében álló, kü-
lönben pedig tisztességtudó, alázatos, mindenkit
megkövető, viseletükben példás tisztaságukkal
is kiváló pásztor-népről, amely közül különben
a betyárok immár — az aszfaltokra huzódtak.

Figyelemreméltó tárgyak a pásztorok bá-
rányosztatói is. Ezek a háztartási- és gazda-
sági eszközöknek fából kifaragott kicsinyített
utánzatai. A juhász minden tárgyból két dara-
bot farag. A bárányszosztató felpárját a
a most született bárány nyakára, másik felpár-
ját pedig az anyabirka nyakára köti. Már most,
ha az ujszülött bárány elkeverednék, akkor a
nyakán lévő pl. balta-alak után keresik azt a
birkát, melynek nyakán szintén balta-alak van.
Igy szoktathatják össze az anyát a bárányával.
A birkaszosztatók, vagy mint másképp mondják
rovás-ok faragásában is nagy ügyességet fejt ki
az irni nem tudó juhász. Az irni tudás
terjedésével ezeknek a faragásoknak divatja is
mulik, mert a pásztor a szosztatók gazdag vál-
tozatának faragása helyett, lemezekre számot ír,
s ezeket köti az állatok nyakára.

A gazdatisztek nagy szolgálatot tesznek a
néprajzi muzeumnak, ha ezeket az ügyes fara-
gásokat összegyűjtik, melyekben visszatükrözöd-
nek az illető község jellegzetes használati esz-
közei.

A pásztor-házakban is kutassunk a lomok között. Itt is sok olyan elvetett tárgyat találunk, melyek változott viszonyokról beszélnek. Ott van például a régi pásztorok kutyáinak nyakán hordott szeges örv. Régente szükség volt erre, mert a vidéken farkasok jártak, a melyek legelőször a kutya nyakába haraptak. A szeges nyakravaló tehát védelműl szolgált. Mióta a farkasok elpusztultak, a lomok közé került az örv is.

Ime, egy-egy tárgy miként beszél az idők változásáról.

Az értelmes, természetes eszű pásztorokkal ereszkedjünk beszédbe. Jegyezzük föl a természeti jelenségekre vonatkozó megfigyeléseiket, az az ezekre alapított, sokszor frappáns következtetéseiket.

Össze kell gyűjtenünk a vadászatra vonatkozó, régibb eszközöket is. Ezek között kevés népiest találunk, mert a halászzattal ellenkezőleg a vadászat jobban az urak kedvtelése volt. Mindemellett akadhatunk 1--1 tárgyra, amely a multakról regél. A vadászat népies jellegű tárgyait leginkább az orvvadászoknál keressük. Igaz, hogy ezekhez bajosan férkőzhetünk könnyen megmagyarázható okok miatt. A nép kezén találunk még érdekes régi fegyvereket. Figyelmünket nagyon leköti a multaknak olyan pisztolya, melyben a tüzköütötte szikra robbantotta föl a puskaport. Keressük azután a fejlődés me-

netét föltüntető egyéb fegyvereket. Pl. az előtöltő, régi kapszlis puskákat s azokat, melyeknek sorozata egész a Manlicherig vezet. A fegyver-gyűjtemény érdekes és tanulságos osztálya a muzeumnak, melynek különösen a főszolgabírói hivatalok juttathatnak nagy számban azokból a fegyverekből, amelyeket orvvadászoktól, és fegyver-engedélylyel nem bíró emberektől koboztak el.

Sok népies vonást találhatunk a különböző idomu puskapor tartókon is. Szép példányokat lelünk különösen a régiek között.

Tanulmányozzuk a vadfogó csapdákat, töröket, hurkokat, vadhívási módokat, madárfogókat. Ezek között bizonyára még mindig találunk ősi elemet.

Uri lakokban gyűjsük a régi vadászkéseket, kürtöket, töröket, ijjakat, nyilakat, lándzsákat, tölténytáskákat, pisztolyokat, flintákat, fokospuskákat, gyújtókészülékeket, stb. stb.

Gyűjtsük a helyneveket. Tudjuk meg, hogy a község határában az egyes dűlőket hogyan nevezik. Necsak azokat a dűlőneveket gyűjtsük, melyek a hivatalos térképeken vannak, hanem azokat is, amelyeket a hivatalos neveken kívül a nép ismer.

Irjuk össze a helységek régi és új utca neveit is. A helynevek gyűjtése nyelvészeti és történeti tekintetekben is fontos. A helynevekkel gazdagíthatjuk a magyar nyelv szókincsét,

azok tájékoztatnak bennünket rég elmúlt idők változatos viszonyairól. Egy-egy helynévhez valóóság történet fűződik. Természetes tehát, hogy nem elég a helynevek egyszerű gyűjtése, hanem különösen az öreg embereknél azután is kell nyomozni, hogy a hely miért viseli az illető nevet.

Igy azután megtudjuk, hogy pl. azért van Lengyeltótiiban *Bár ne volna dülő*, mert ez keveset terem. A füredi völgyet azért mondják *Borsoványnak*, mert abban sovány bor terem. Az endrédi *csirip*-akolnak azért ez a neve, mert a nép megjegyezte, hogy azt csirip-csarap emberek tákolták össze, a *Kenderföldi dülő*-ből tudjuk, hogy a községben valamikor virágzott a kendertermelés, a Szigligeti *Papdülő* rámutat arra, hogy az egykori vörösbarátoknak hol volt a klastroma, a kövágóórsi *Papütő-dülő* neve onnan származik, hogy egyszer a bucsujáró népet vezető papot a vámos agyonütötte. mert nem akart egyházi funkció közben vámot fizetni. A *Potyogókő* Tihanyban zuzós kőből álló hegyrész, a *Sárgahegynek* a neve az agyagból származik, a zamárdi *Selyemréten* finom fű terem, a *Jüzköves* dülőben egykor tüzkőből készült nyílhegyet, kőszközöket találtak.

Látjuk tehát, hogy a helynevek történeti, természetrajzi, régészeti tekintetben is tájékoztatnak. Azokhoz sok érdekes hagyomány, rege fűződik. Sajnos, hogy ezer meg ezer helynév je-

lentőségét nem tudjuk megfeytényi, mert senkiesem gondolt arra, hogy a jelentőséget ki-nyomozta volna akkor, mikor még nem volt késő.

Ki tudja pl., hogy a keszthelyi *Sömögye* dülő, és a tihanyi *Szalacska* stb. stb. honnan eredt?

Mentsük meg a helyneveket és azok jelentőségét, míg ezzel is el nem késünk.

Ha a tárgyi néprajzi számára összegyűjtöttük a tárgyakat: forduljunk a néplelek megnyilatkozása a *folklore* felé.

Hallgassuk, nézzük meg és írjuk le a népies játékokat, népszokásokat, gyűjtsük a népköltészet gyöngyeit. Irja le például mindenki a karácsony táján járó betlehemes fiuk játékát, s tárgyait. Mit énekel az „angyal“, milyen mondókával jönnek be a kócz-szakállas „dadó“-k, milyen tréfákkal mulattatják a gyermek-sereget? Milyen a Lucza-napi „kotyolás“?

A vizkereszt ünnepe előtt járó „három-királyok“ játéka miként folyik le? A kivesző félben levő regösök mit énekelnek? Aprószentekkor milyen mondókákat ismer a nép? A *Balázs-járás*, *János-köszöntés* hol van meg szokásban és milyen formák között? Kottázzuk le a népszokások énekeit. Szerezzük meg e népies játékok tárgyait: a kápolnákat, a bábukat, a cifra süvegeket, lánczos botokat, dudákat, a háromkirályok csillagát, a regösök készségeit stb. stb.

A kedves szokásokat, a nép teremtő erejének sok értékes megnyilatkozásait pusztítja a faluban is terjedő modernség.

Irjuk le a keresztelési-, lakodalmi-, temetési szokásokat, az ezekkel járó mondókákat, ha ezek a néptől, s nem a könyves-boltokban terjesztett vőfélykönyvekből s egyéb ponyvairódmű termékekből erednek.

Irjuk le a husvétii szokásokat. Gyűjtsük össze a husvétii himestojásokat. Ezeknek disztítésében a népnek szintén megnyilvánul a széperzéke és disztító tehetsége. A himes tojásokból lelket gyönyörködtető, szindus sorozatokat állíthatunk össze, melyekről a néplélek szép megnyilatkozása sugárzik le.

A himes tojások disztító motivumai, színezései, vidékenként változik.

Ezért ne mulasztjuk el a husvétii ünnepek alatt a himestojások gyűjtését.

Irjuk össze a falvakban használatos közmondásokat. Ha majd ezzel is törődünk, kötetekkel gazdagíthatjuk az irodalmat, kötetekre menő eredeti magyar közmondásokkal bizonyíthatjuk be a magyar ember egészséges észjárását. A pompás hasonlatokban, következtetésekben föl-föl ragyog a magyar nép kedélyvilága, tősgyökeres, páratlan humora.

Irjuk össze a népdalok szövegeit. A falvak zeneértő tanítói, és a más zeneértők kottázzák le a dallamokat. Ne azokat, amelyek a szinpadok-

NA 2803-2010
Néprajzi osztály

ról kerültek a nép közé, hanem azokat, amelyek gyaníthatólag a nép maga teremtett.

A tündérmesék, állatmesék, az adomák, a mondák, a gunyversek, a tájszólások gyűjtése mind fontos föladat. Sok ismeretlen, kiaknázhatlan kincs rejlik ezekben. Hatoljunk be a népköltészet gazdag birodalmába, és hordjuk össze a népszellem termékeit, a népéletet jellemző becses adatokat.

Irjuk össze a csufneveket, és kutassuk vajjon ezek hogyan származtak. Megtudjuk ekként, hogy Nagy János tubás, azért tubás, mert az apja a galambokat kedvelte, Szemes József csira, a csufnevét a vöröshaja miatt kapta. A zsidóknak adott csufnevekben a legtöbb humor és guny nyilvánul meg. Van köztük Rosszkorgyűtt, Darabzsidó, Máméle, Lesi, Gyarapszi, Kertnekgyűtt, Tánczmester, jószívü Dávid stb. stb. Az egyes falvakra ragadt csufnevek is érdekesek. A kiskanizsaiak Sáskák, a nagykanizsaiak Herenyók, az udvariak Zöldhasuak, a tihanyiak Gardalesők.

A babonák összeírása is fontos és érdekes néprajzi föladat. Ne is késlekedjünk ezzel sem, mert az általános mivelődés elszinteleníti, elgyöngíti, majd elpusztítja a népélet jellemző jelenségeit; a néplélek megnyilatkozását: a babonákat, a népnek a természetfölötti világnézetben való hitét.

Ha a babonákat vizsgáljuk, azt találjuk

hogy a mi népünk és a vad törzsek, a primitívebb népek babonái között sok rokonvonás van. A babonák rég elmúlt idők hitrendszeréből maradtak reánk, letűnt korszakok szellemi életére vetnek világot. A mint a gyermekek kezében lévő, játékká szelidült nyilpuska is, rég letűnt idők használati eszköze, ép úgy a nép között élő babonák ugyanaz idők vallásrendszerének bujdosó maradványai. Az összehasonlító, elemző és oknyomozó néprajz kimutatja, hogy számos babonánk másutt még ma is élő pozitív hit tétele.

Megtaláljuk a mi népünkénél is a más világrészek primitív népeinek animizmusát. Babonáink gyűjtésével mindjobban beigazoljuk, hogy az animizmus, amely élettelen tárgyak lelkében, gondolkodásában, varázslatos hatalmában hisz, az összes vallások közös vonása, a félvad népek papjainak sámánkodása: kuruzslása és varázslásaival együtt.

Ha a babonáinkat beillesztjük az animizmusba, megerősödik előttünk annak a tételnek az igazsága, hogy minden primitív nép átfutja a nagyobb kulturnépek történetét.

A mint a régi vallási örület: a husmarczangolás a zsidók ártatlan ruhatépelődésében, a test sanyargatása a szigorú zárdákban fennmaradt; a mint a katolikusok böjtje, a zsidók kóserkedése és trefliskedése közös a polinéziai primitív népnek tiltó rendelkezéseket tartalmazó

Tabu jával, épp úgy a babonák, a kuruzslások, a varázslatok azonosak a mi letűnt korszakainknak, és a primitív népek jelenének hitével, gondolatvilágával, szokásával.

Írjuk össze, hogy a nép mit tart a föld keletkezéséről, alakjáról; a holdujjuláshoz mi-féle babonákat, szokásokat fűz; hogyan jósol az időjárásról; mit tart a boszorkányokról, a garabonciás diákról, a sárkányról, táltosról, ludvérczről, a hazajáró lélekről; mikép védekezik a rontás ellen; hogyan gyógyítja a betegséget; az állatokhoz mi-féle babonákat fűz; mi-ből következtet a szerencsétlenségre, a boldog házasságra, a férjhezmenésre stb. stb.

A babonák gyűjtése után írjuk föl, hogy milyenek a faluban a birtokviszonyok, egyik-másik családban nincs-e a rendestől eltérő családi élet, valami különös szokás, házközösség, amelyet összehasonlíthatunk a primitív viszonyok között élő törzsekével.

Például hozom csak föl, hogy a néprajz egyik művelője, a magyar népnél használatos *kisebbik uram* kifejezésből azt akarja kiolvasni, hogy nálunk is divott a *poliandria*, a közös nő tartása, amikor az asszony több férjet, erősebbet, kisebbet ismert. A lakodalmi szokásokból is következtetnek régi családi rendszerekre, szokásokra. A menyasszonyi táncban, a nevezett néprajzi tudós, a csoportházasságnak megszelidült jogát látja. Az uri leány menyegzőjének

éjfélnél feltett fejkötő, például szelid jelképe a házasság valóságos befejezésének, amit a nép fiatal házaspára sok helyen a menyegzői tor ünnepélyes keretében még most is gyakorlatibb uton hajt végre, a násznép alkalmi mondókái, szokásai után.

Letenyén megfigyeltem, hogy ha a házaspár gyalog utra kél, a feleség nem mehet a férje mellett. Utána megy órahosszat. Ha most tudjuk, hogy a magyar paraszt a feleségétá tegezi, míg ennek kendezni kell az urát, akkor ezekből a jelenségekből felidézzük azt a keresztényietlen kort, mikor a nő nem volt a férjjel egyrangú, mikor őt csak árunak tekintették.

Tanulmányozzuk a nép táplálkozási viszonyait. Irjuk meg minden falunak a kis szakácskönyvét. Ha ezeket mind összegyűjtjük, az egész anyagból sok tanulságos dolgot olvashatunk ki. Megtudjuk majd, hol van a népnek jobb dolga, és melyek azok a helyek, a hol a szegény ember egész életében nem eszik húst, a hol kukoricza-liszten tengeti életét. A leírásokból a magyar menyecske ismert szakácsművészetére jóízű készítéseit és a tősgyökeres magyar konyha-különlegességeket is megismerhetjük.

Vizsgáljuk a népies gyógyítási módokat, jegyezzük föl, hogy a nép milyen gyógyfüvekkel és szerekkal gyógyítja az egyes betegségeket.

Kutassunk a nép testi fejlődésének, elkorcsosodásának, eltörpékedésének okai után. Kísérjük figyelemmel a szaporodási viszonyokat. Hol van egy gyermek-rendszer, miként korlátozzák a szaporodást. Mi az oka a kivándorlásnak? Ezt mind kell tudni akkor, mikor nemzetünk megerősítése, naggyá és hatalmassá tétele végett akarunk cselekedni.

Ha buzgólkodunk a néprajzi tudomány javára, akkor egy fáradsággal a testvér-tudománynak: a régészetnek is tehetünk szolgálatot, mert a régiségeket a falu népe találja a földmunka közben.

A falunak minden uri embere tanítsa meg a népet arra, hogy *a földben talált régiségeket meg kell becsülni*. A jegyzők, a lelkészek sziveskedjenek ezt néhányszor közhírré tenni. A tanító a gyermek-sereget sziveskedjék figyelmeztetni, hogy ha a családban valaki régiséget talál, ezt a gyermekek jelentsék a tanítónak.

Ha a falu uri emberei tudják, hogy valahol földet forgatnak, hagyják meg a munkásoknak, hogy a földben talált edényeket ne törjék össze, és a legkisebb réz- avagy vasdarabot is emeljék ki, hozzák haza.

Tanítsuk meg a népet arra, hogy az emberiség három korszakot élt. A kő-, bronz- és vaskorszakot.

Világosítsuk föl, hogy az ember ezer évekkel ezelőtt nem ismerte a vasat és a rezet. Kő-

ből csinálta tehát a szerszámait. A követ gömbölyűre csiszolta, kilyukasztotta, nyelet tett bele. Ez volt a buzogánya. Evvel ütötte agyon az ellenségeit. A tüzkőből nagy ügyességgel nyílhegyeket pattantott le. Ezt a hegyes követ lőtte bele nyíllal a vadállatokba. Az ősember kalapácsa, tüje, kése és fejszéje is kőből volt.

Gyűjtsük össze a kőkor emlékeit. Ott élnek ezek a nép kezén. *Menykö*-nek nevezik azokat.

A nép azt hiszi, hogy a földben talált különféle formájú, rendszerint más vidék ismeretlen kőanyagából való kődarabok villámláskor az égből csapódnak a földre. Hét évig mennek le, és hét évig vándorolnak föl, csak ezután látják meg a szánlásban.

A népnek az a szerencsétlen hite, hogy a köveknek gyógyító ereje van. Ezért a véreset tejelő tehén tőgyét dörzsölik velök. Még a szomszéd falvakba is elviszik kölcsön, a helyett, hogy a szegény állatnak állatorvost hívatnának. Nem csoda tehát, ha gyógykezelés híján oly sok állat pusztul el.

Ez a szégyenteljes állapot majdnem minden faluban uralkodik. A pap, a tanító, a jegyző, a gazdatiszt világosítsa föl a népet. Magyarázza meg, hogy a menykönek hitt kőnek mi volt a rendeltetése. Mégis csak szégyenteljes állapot, hogy civilizált országban ilyen ostoba babona ily nagy mértékben él még most is.

Azokat a köveket, melyeken nincs lyuk, a nép lapos mennykőnek mondja, a lyukasat pedig lánczos mennykőnek. Azt hiszi, hogy az utóbbiak lánczra fűzötten esnek le az égből. Már pedig azt a lyukat a kőbalta, vagy kőcsákány nyele részére furták.

A kőszközöket gyűjtsük össze. Ha a faluban 4—5 öreg asszonyt és csordásokat kérdezünk meg, megmondják, hogy ki tartogat menykövet. Még az uri osztály is érzéktelen a régészet iránt. A legtöbb intelligens embernek sincs fogalma arról, hogy mik voltak azok a különböző színű, lapos, gömbölyű, lyukas, hosszukás kövek.

Ezért szabályként csak azt állítjuk föl, hogy össze kell gyűjteni mindazokat a köveket, amelyeket a nép menyköveknek hisz. Igen nagy szolgálatot teszünk ezzel a magyar kulturának!

Tudjuk, hogy a régebbi népek halottaikat elégették, s a hamvakat urnában, cserépedényekben elásták. A földmunkások gyakran akadnak ilyen edényekre. Az első dolguk az, hogy tudatlanságukban összetörik. Legtöbbször azt gondolják, hogy ekként kidől belőle az elrejtett pénz.

Tanítsuk meg a népet az edények megbecsülésére, mert azok ezer és ezer évről regélnek nekünk. Sok honfoglalási sirt, s az ezekkel járó tanulságokat rombolnak szét ott künn, a falvak határaiban!

Szerencsés lennék abban a tudatban, hogy ez nem történik meg többé abban a községben, a hol ezt a kis füzetet elolvasták.

Hazánkban a bronzkorszaknak is számos emléke kerül ki a föld alól. A bronzkorszakbeli tárgyakat szép zöld rézrozsda fedi. A nép e tárgyakat sem becsüli meg. Beolvasztatja a falu kovácsánál, avagy pár fillérért eladja a harangöntőnek, a lakatosnak, avagy a bádogosnak. A falunak és a városnak fémekkel dolgozó iparosait tehát kérjük meg a muzeum, a hazai közművelődés nevében, hogy ha a földben talált régiségeket visznek hozzájuk, azokat ne olvasszák be, hanem juttassák a készthelyi Balatoni Muzeumhoz, avagy adják át a szives olvasónak, akit a tárgyak beszállítására ez uton is kérünk. A muzeum a költségeket természetesen megfizeti.

Minden intelligens ember olvassa el a Pallas-lexikonnak a kő-, réz-, bronz és vaskorszakról szóló közleményeit, a melyek e korszakokról elmondják mindazt, a mit e kis füzetben föl nem sorolhatok. A lexikonból a régiségek jellegzetes alakjait is megismerhetjük. Külömben pedig utalok a nemsokára megjelenő „János Bácsi A Muzeumban“ czimű népszerűsítő munkámra, a mely a régiségekről bővebben tárgyal, s a melyben számos rajz ismerteti a leggyakrabban előforduló régiségeket. Ezt a könyvecskét a Balatoni Muzeum az érdeklődőknek díjtalanul szivesen megküldi.

A földmives a kő- és bronzeszközökön kívül sok vaskorszakbeli tárgyat is talál: kardot, ágyugolyót, sarkantyut, lándzsát, nyilhegyet, pánczélinget, zablyát stb. stb., melyek honfoglaló őseinkről és az utánuk jövő elődeink vörös harczeitől regélnek, a melyek összeforottak nemzetünk történetével.

Tanítsuk meg a népet arra, hogy a földben talált legkisebb vasat se dobja félre, hanem adja át a muzeumnak a faluban lévő hivének. Minden tárgyért adjunk némi pénzösszeget, mert ez sarkalja a népet a tárgyak megőrzésére.

Muzeumunk érdekében még tovább eltérnek a tulajdonképpeni tárgyamtól, s fölhevitem a figyelmet a földben található kagyló-kövületekre, a rég kihalt növényeknek, állatoknak a kövek között található lenyomatára, az őslények csontjaira. A nép ezeket is barbáran összetöri, avagy félrelöki. A téglagyáraknál, a kőfejtőkben, a kavicsbányákban, a kutatásoknál, a házak alapozási munkálatainál, a kubikusok között, a vasuti munkálatoknál időközönként jelenjünk meg, s figyelmeztessük a munkásokat a netalán előkerülő régiségek, kövületek, csontok félretetésére.

A szives olvasó érdeklődése olyan dolgokat menthet meg, a melyek korszakot jelenthetnek a tudományban, s a melyek révén nevét dicsőség övezzi.

Még csak azt kérjük, hogy a szives olvasó nyomozza ki, vajjon van-e a határban régi temető, régi épületeknek a föld alatti maradványa? E tekintetben a vakondturások vezetnek nyomra. A kiturt földben ugyanis észrevesszük a faltörmeléket, sokszor régiségeket is találunk benne. A róka- és az ürgelyukak gyakran árulnak el földalatti rejtett dolgokat, melyeket a muzeum föltárat.

Ezeket a sorokat a Balatoni Muzeum érdekében vetettem papírra, saját tapasztalataim, a Nemzeti Muzeum tanfolyamán hallott előadások, Herman Ottó és dr. Jankó János nyomán.

Nem volt célom az, hogy tudományos színvonalon álló kimerítő munkát írjak. Csupán népszerűsíteni akartam a vidéki muzeumokat.

Ezért néhány sorban ismertetem a keszt-helyi Balatoni Muzeumot.

A nemrég alapított intézetet mintegy 600 tagból álló egyesület tartja fenn, az állam felügyelete és támogatása mellett. A tagsági díj csak évi 2 korona. Az állam a muzeum számára Keszthely város legszebb telkét vette meg 24000 koronáért. A mostani ideiglenes helyiség helyett a telken impozáns épületet akarunk emelni a muzeum számára. A muzeumnak régészeti-, néprajzi-, természetrajzi- és tájrajzi osztálya van.

A természetrajzi osztály bemutatja a Balatonon osztozó három megye: Zala, Somogy

és Veszprém állat-, növény- (s ásványvilágát. Különösen a vadászokat kérjük, hogy a puska-cső elé kerülő állatokat juttassák a muzeumhoz kitömés végett, avagy küldjék egyenesen dr. Lendl Adolf tőmőintézetébe Budapest (II. kerület Donáti-utca) a muzeumnak való kitömés végett. Az állatnak nem kell ritkaságnak lenni.

A tájrajzi osztályban bemutatjuk a három vármegye tájait, helységeit, nevezetességeit. A szives olvasót arra is kérjük, hogy a három vármegyére vonatkozó képeket, metszeteket, képeslevezőlapokat juttassa a muzeumhoz. Különösen a műkedvelő fényképészek tehetnek a tájrajzi osztálynak nagy szolgálatot.

A felsőbb körök minden megyében akarnak néprajzi muzeumot állítani. A külföld legtöbb kis városában van muzeum. Itt az ideje, hogy hazánkban legalább minden megyében legyen.

A magyar közművelődés egyik várának alapját Keszthelyen az egyesület megrakta. Nagyon kérjük Zala, Somogy és Veszprém vármegye közönségét, hogy minden hazafias lélek hordjon egy-két téglát ehhez az épülethez, melyet nemcsak a Balatonvidék, hanem a nemzeti közművelődés büszkeségére akarunk fejleszteni.

Ehhez a hazafias munkához kérjük a szives olvasó támogatását. Minden községben legyen a muzeumnak helyi ügyvivője, aki e kis leírás nyomán megmenti a tárgyakat.

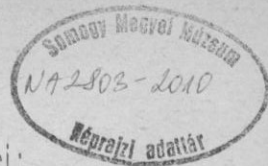
A helyi ügyvivő figyelemmel kíséri vidékének eseményeit. A népet megtanítja a régiségek becsülésére, a gyermekek körében összegyűjti a régi pénzeket, az elszedett madárfészkeket, a csapdában fogott avagy lelőtt állatokat a Balatoni Múzeum részére való kitömés végett Budapestre küldi, e leírás utmutatása szerint átkutatja a falu minden házát, szóval nemes ügybuzgalommal arra törekszik, hogy minél gazdagabb gyűjteményt tegyen a magyar közművelődés oltárára.

Mindenkit kérünk arra: iparkodjék megakadályozni, hogy a tárgyak a külföldi múzeumok utazói, avagy régiségkereskedők, magángyűjtők kezébe kerüljenek.

A kereskedők és magángyűjtők az összeharácsolt, a kultura nevében sokszor ajándékképp összekéregtetett tárgyakat más országnak, más vidéknek eladják, azoktól bennünket alantatos üzleti érdekből megfosztanak. Míg ha a tárgyakat a múzeumokba szolgáltatjuk, azok közkinccsé válnak, s a mi vidékünk múzeumának díszét emelik.

Hassa át mindnyájunkat a lelket és elmét megtermékenyítő kultura szeretete!

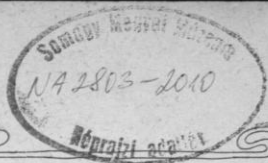
Állítsunk csarnokokat a magyar közművelődésnek, mert csak ennek révén érhetjük el igazán az egész világ elismerését!

Sági János művei:

- 1. János Bácsi a Múzeumban.** A múzeumokat népszerűsítő munka. Államköltségen kiadja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége.
- 2 Néprajzi Kincseink.** Kiadja a Balatoni Múzeum-Egyesület.
- 3. Telekkönyvi Mintatár.** 2. kötet. I. kiadás. A belügyminisztérium a községeknek és jegyzőknek megvételre ajánlotta.
- 4. Keszthely és Balatoni Fürdőjének Ismertetése.** Kiadja és ingyen küldi a keszthelyi elüljáróság.
- 5. Telekkönyvi Mintatár.** II. kiadás. 2 kötet, 62 iv. Ára 10 korona. Kiadja a Községi Nyomda Budapesten. Az igazságügyminiszter fölhívta rá az igazságügyi hatóságok vezetőinek figyelmét. A belügyminiszter újra ajánlotta a községeknek és jegyzőknek. A pénzügyminisztérium a pénzügyi tisztviselőknek ajánlotta megvételre. A honvédelmi minisztérium az igazságügyi pályára készülő igazolványos altiszteknek ajánlotta.
- 6. A Balaton Írásban És Képpen.** A legkimerítőbb könyv a Balatonról. Ára 5 korona, kötve 6 korona. Kiadja a Keszthelyi Hírlap. A német- és angolkiadás előkészületen. A Múzeumok és Könyvtárak tanácsa dr. Berzeviczy Albert elnökletével fölvette a legjobb magyar könyvek jegyzékébe. A könyv közérdekű, hazafias volta miatt, a kereskedelemügyi miniszter megengedte, hogy a munkát ajánló hirdetéseket az államvasutak helyiségeiben díjtalanul függeszthessék ki.
- 7. Telekkönyvi Kérvények és Okiratok Rövid Szerkesztése.** Ára 80 fillér.
- 8. Rövid Telekkönyvi Kérvények és Okiratok.** A Tényleges Birtoklás Bejegyzése. Ára 1 korona.
- 9. Az Uránia Tudományos Színház műsorán: „A Balaton.”**

A „BALATON IRÁSBAN ÉS KÉPBEŒ.”

Írta: **SÁGI JÁNOS.**

A LEGSZEBB KÖNYV A BALATONRÓL.

350 OLDALON, 130 KÉPPEL, PONTOS TÉRKÉPPEL.

KIADJA : A KESZTHELYI HIRLAP.

A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS TANÁCSA FÖLVETTE
A LEGJOBB KÖNYVEK JEGYZÉKÉRE.

A »Budapesti Hírlap« így ír róla:

»A Balatonról szóló iradalmat formájában diszes, tartalmában nagyon élvezetes, mindenképpen igen hssznos könyvvel gazdagította Sági János.

Hivatását a könyv igen szépen és igen okosan szolgálja. A Balaton hiveinek, sőt azt is lehet mondani, szerelmeseinek nagy a száma és gyarapszik egyre, mert ellenállhatatlan a varázs, amelylyel hazánknek ez az elsőrendű természeti szépsége megfogja az ember lelkét, aki egyszer közelébe jutott. De még mindig nem keresik föl annyian, amennyien, hogy megtegyék, maguknak is, a gyönyörű helynek is kívánatos volna. Hogy ez megtörténjék, semmi más se kell, csak igaz és méltó képet adni a A Balatonról, nem több szeretettel, mint amennyit ez a maga erejével a szívben fakaszt, akkorra gondossággal és hűséggel, amekkorát megérdemel. Sági János könyve ezt teszi. Tömerdek minden kérdésre megfelel, tájékoztat és tanácsot ad igen megbecsülésre méltó körültekintéssel és lelkiismeretes pontossággal. Az egész könyvből a maga valóságos mivoltának roppant kívántató erejével bontakozik ki a kedves szép világ, amelyet rajzol. Nagy nemzeti érdekeknek tett hasznos szolgálatot ez a könyv, mely magáért is élvezetes olvasni való. Hihetőleg sokan veszik hasznát, ami fölötte óhaj-tandó is volna.«

A könyv ára füzve 5 K., kötve 6 K.

A könyv a Balaton mellett nélkülözhetlen kalauz, szép emléktárgy és a könyvtárak disze!